О.В. Піменова, асп.

ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Проаналізовано конкурентоспроможність вітчизняного сільського господарства на міжнародному ринку. Розглянуто роль держави та СОТ у формуванні та розвитку аграрного сектора. Запропоновано перспективи розвитку сільськогосподарської галузі.

Competitivenes of national agriculture on international market is examined. Influence of the government and WTO on formation and development of the national agrarian sector is studied. Transformations of development of agriculture are described.

Ключові слова: конкурентоспроможність, національна економіка, СОТ, державна підтримка, аграрний сектор, державне регулювання, роль держави, ринок землі.

Keywords: competitivenes, national economic, WTO, government support, agriculture, government control, role of government, earth market.

Розвиток економіки України значною мірою залежить від результатів діяльності аграрного сектора. Аграрний сектор є однією з найперспективніших експортних галузей національної економіки. Аграрний сектор є системоутворюючою складовою у процесі розв'язання соціально-економічних проблем, тому конкурентоспроможність цього сектору стає визначальним для підвищення добробуту і здоров'я населення. Вітчизняні сільськогосподарські виробники мають великий потенціал, який не має реалізації через деякі перешкоди. Одна з яких – відсутність конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України.

Конкурентоспроможність сільськогосподарської галузі залежить від багатьох чинників. До найважливіших з них належать: стан та розвиток галузі; державна підтримка галузі; вплив глобалізаційних процесів на розвиток аграрних відносин України, зокрема вступ в СОТ; активна діяльність та роль громадських організацій у розвитку галузі.

Складність формування конкурентного середовища аграрного сектора в Україні зумовлена незавершеністю структурних реформ, лібералізацією правил торгівлі, вступом до СОТ. Тому обрана тема є вкрай актуальною.

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних і практичних основ розвитку аграрного сектору внесли такі вчені: В.Геєць, Б.Данилишин, М.Малік, В.Мессель-Веселяк, О.Онищенко, Б.Пасхавер, П.Саблук, В.Юрчишин, І.М. Титарчук та ін.

Водночас проблеми конкурентоспроможності аграрного сектору в Україні ще недостатньо досліджені.

Метою даної статті є проаналізувати існуючі проблеми складності формування конкурентоспроможності аграрного сектору і запропонувати шляхи його ефективного розвитку.

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності національної економіки в аграрному секторі відіграє вплив держави на розвиток галузі, оскільки саме держава

визначає основні напрямки розвитку національної економіки, а отже і здійснює підтримку чи регулювання тієї чи іншої галузі. Майже в кожній країні держава здійснює підтримку сільського господарства, що є невід'ємною складовою загальнодержавної програми соціальних і економічних перетворень розвитку країни. Державна підтримка сільського господарства – це комплекс законодавчо та організаційно визначених довгострокових бюджетних заходів, що об'єктивно необхідні для формування сприятливого конкурентного середовища розвитку галузі як запоруки продовольчої безпеки. Ці заходи в сукупності з критеріями та умовами їх здійснення формують механізм державної підтримки сільського господарства [1].

До основних важелів державного регулювання АПК належать: законодавча діяльність і механізм санкцій; пряма державна підтримка (субсидії, дотації тощо); кредитна система; оподаткування і митне регулювання; цінове регулювання.

У країнах з розвиненою ринковою економікою держави щорічно надають дотації виробникам сільськогосподарської продукції на суму понад 300 млрд. дол., з них тільки США – більше 100 млрд. дол. Дотації сільськогосподарським виробникам у країнах ЄС становлять до 40% вартості валової продукції сільського господарства [2, с.338 – 339].

Головними завданнями державного регулювання в країнах з розвинутою ринковою економікою в аграрній сфері є:

- підвищення прибутковості сільського господарства і розширення експорту основних видів продовольчих товарів;
- попередження перевиробництва окремих видів сільськогосподарської продукції;
- обмеження монополізму в суміжних із сільським господарством галузях промисловості [2, с.338 – 339].

Економічну роль держави можна розглядати з двох позицій. З одного боку вона зводиться до вирішення основного завдання щодо забезпечення передумов ефективного функціонування галузі шляхом створення належного інституційного середовища. З другого боку - уряд може вирішувати завдання, які стосуються посилення і модифікації сільського господарства на основі перерозподілу та коригування розподілу ресурсів з метою зміни структури національного продукту галузі, стабілізації аграрної економіки та стимулювання економічного росту [3].

Існує два підходи в економічній науці щодо визначення ролі держави. До першого підходу відносяться прихильники Дж. М. Кейнса (неокейнсіанська школа), які вважають, що держава повинна активно втручатися в процес регулювання ринкового механізму. Другий підхід полягає у тому, що держава не повинна здійснювати активних заходів щодо втручання в дію ринкового механізму (А. Сміта (класична та монетарні теорії). Відомий американський економіст Д. Гелбрейт, характеризуючи роль держави в макроекономічному регулюванні пропорцій розвитку виробництва, стверджував, що державне втручання в інтереси сільського господарства має вагоме значення для його збалансованого розвитку, оскільки при відсутності державних заходів впливу сільське господарство опинилося б у критичному становищі [4].

Державне регулювання розглядають як систему економічних, фінансових, юридично-правових, організаційних і соціальних заходів, що здійснюються державою для ефективного і стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва та повного забезпечення населення якісним продовольством за прийнятними ринковими цінами. Економічна функція полягає у виконанні основних завдань аграрної сфери з метою забезпечення умов для функціонування всієї економіки. Вона включає виробництво сільськогосподарської продукції для задоволення потреб населення і забезпечення продовольчої безпеки держави, використання виробничих ресурсів інших галузей та участь у розвитку міжгалузевих зв'язків, функціонування аграрних ринків, створення фінансових потоків, залучення і використання інвестицій тощо [3].

Отже, для формування сприятливого конкурентного середовища розвитку аграрного сектору держава повинна забезпечити національне сільське господарство комплексом законодавчо та організаційно визначених довгострокових бюджетних заходів.

Важливим чинником при підвищенні конкурентоспроможності національної економіки в аграрному секторі є створення та функціонування ринку землі. Державне регулювання земельних відносин здійснюється з метою створення умов для раціонального використання і охорони земель, рівноправного розвитку всіх форм власності на землю і господарювання на ній, ефективного перерозподілу земель за видами діяльності, контролю за порядком відчуження земель тощо. Ці сторони земельних відносин регулюються Земельним кодексом України, іншими законодавчими і нормативними документами [5, с.160 – 161].

Здійснення в Україні широкомасштабної земельної реформи цілком закономірно поставило питання про формування в нашій країні повноцінної інфраструктури регулювання земельних відносин. До основних елементів цієї інфраструктури належить державний земельний кадастр та державна реєстрація прав на землю та інше нерухоме майно [6].

Під земельним кадастром розуміється система дій із опису, обліку та оцінки земель для потреб суспільства. В залежності від цього розрізняють земельний, водний, промисловий, лісний, містобудівний та ін. кадастри.

Історично земельний кадастр виникає як наслідок об'єктивної необхідності в отриманні відомостей про землю як про першоджерело матеріальних благ. Із появою держави земля стала одним з джерел державних доходів, і у зв'язку з цим - об'єктом спеціального оподаткування. Павло Кулинич розрізняє поняття земельного кадастру як в широкому так і у вузькому розумінні. У вузькому розумінні кадастр – це книга про предмети земельного оподаткування; в широкому розумінні - певна система дій із обліку, опису та оцінці землі, які здійснюються державними органами із метою отримання відомостей про землю для запровадження земельного оподаткування та інших суспільних потреб.

Земельний кадастр як певна система дій охоплює такі операції: 1) облік земель; 2) природно історичний та економічний опис земель; 3) оцінка земель. В процесі обліку

визначаються просторове розташування, розміри, склад земельних угідь та їх якість. Опис охоплює дії із з'ясування та фіксації природничо-історичних та економічних властивостей землі. Оцінка передбачає встановлення середніх величин норм урожайності (продуктивності) і доходності земель, їх цінності як засобу виробництва та просторового базису [6]. В Україні право ведення державної реєстрації прав на земельну та неземельну нерухомість належить Держкомзему, а в основі регулювання прав на земельні ділянки лежить кадастровий спосіб реєстрації, започаткований постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок ведення державного кадастру» (січень, 1993р.). Отже, створення земельного кадастру є необхідною передумовою для отримання відомостей про наявність та розподіл земельного фонду України. Нажаль, цей важливий документ для нашої країни ще й досі знаходиться у процесі розробки і не впроваджений в дію.

Проведення земельної реформи в Україні передбачає ефективний перерозподіл земель сільськогосподарського призначення в процесі зміни форм господарювання. В Україні до сучасних форм господарювання належать: фермерство, приватне селянське господарювання, садівницькі товариства, дачне господарювання, сільськогосподарські кооперативи .

Особливу актуальність підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору набуває у світлі вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ). СОТ для реалізації принципу справедливої конкуренції вимагає обмеження таких заходів державної підтримки аграрного сектора, які здійснюють протекціоністський і стимулюючий вплив на виробництво, а також спрямовані на захист національного ринку. Стосовно України в переговорах про вступ до СОТ практично всі діючі важелі підтримки сільськогосподарського підприємництва і конкурентоспроможності галузі виявилися віднесені до заходів, що потребують обмеження [7].

Держави, що входять до складу СОТ можуть фінансувати заходи «зеленої, жовтої та блакитної скриньки». Сьогодні в нашій країні застосовуються тільки «жовта» та «блакитна» скриньки.

Програма «жовтої скриньки» (de minimis) означає підтримку держави, що не перевищує рівня 10% (5% по продуктовій підтримці та 5% по не продуктовій). «Жовта скринька» - внутрішня підтримка, яка включається до СВП (сукупний вимір підтримки) і розглядається як та, що справляє викривлюючий ефект на торгівлю (цінова підтримка, компенсація відсотків за кредитами). Ця підтримка, незважаючи на її вплив на виробництво і торгівлю продукцією аграрного сектору, є дозволеним інструментом підтримки, якщо вона зафіксована у зобов'язаннях по СВП і не виходить за встановлені межі [8].

При фінансуванні в Україні заходів «зеленої скриньки» буде означати, що бюджетна підтримка розвитку сільського господарства зміщується з підтримки сільськогосподарських підприємств у бік підтримки розвитку сільської місцевості, тобто фактичне спрямування державної політики на розвиток інфраструктури у сільській місцевості. «Зелена скринька» - заходи, не спрямовані на підтримку обсягів

виробництва та цін виробників (соціальні спрямування, наука і т.д.). Обсяги фінансування обмежуються тільки можливостями державного бюджету. Серед стратегічних напрямків розвитку сільського господарства є розширення фінансування програм «Зеленої скриньки», а саме:

- розвиток рекламних та інших маркетингових послуг; інформаційне забезпечення усіх учасників ринку кон'юнктурною інформацією, створення системи сільськогосподарської дорадчої служби;
- реформування системи аграрної науки з метою підвищення ефективності наукових досліджень і запровадження їх у практику виробництва;
- розробка програми соціального розвитку села в напрямку розвитку інфраструктури невиробничого призначення на селі;
- прийняття програми створення нових робочих місць, працевлаштування та перекваліфікації; розробки програми підвищення рівня загальної і профільної освіти в сільській місцевості
- екологізація виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечення екологічної безпеки землекористування, охорона навколишнього середовища;
- виплати за регіональними програмами надання допомоги.

Таким чином, за умов певного реформування механізму надання державної підтримки, Україна матиме достатні можливості для підтримки вітчизняного агропромислового комплексу [8].

Український аграрний ринок є потенційно конкурентоспроможнім на світовому рівні. Україна має зростаючі показники із врожайності ріпаку у світі, гарні врожаї насіння соняшника, пшениці, ячменя, кукурудзи. Натомість, витрати на отримання ріпакової олії в Аргентині, наприклад, є меншими, ніж в Україні. На Заході ріпакова олія користується великим попитом, адже з неї виробляється біопаливо та олія для продовольчого вжитку. В зв'язку з великим попитом насіння не - ГМО льону в Європі, Україна значно розширить посівні площі під цю олійну культуру в цьому році. Інфраструктура посівних площ постійно змінюється і розширюється в залежності від попиту цих культур на світовому ринку. Україна має гарні перспективи у виробництві яловичини та молока. Україна має дуже великий потенціал у розвитку бджільницької галузі. Виборовши «Апімондію 2013» ми привернули до себе увагу всього світу і тепер маємо великі перспективи для того щоб зарекомендувати себе як сильного та перспективного партнера на міжнародному ринку. Український агропромисловий сектор є одним з найбільш значимих, він тримає тенденцію до швидкого розвитку на тлі інших галузей національної економіки. Україна зберігає великі можливості ведення аграрного бізнесу. Підтверджує цей факт і постійне зростання темпів сільгоспвиробництва.

Вступ України до СОТ означає визнання світом українського сегменту економіки конкурентоздатним, але нові умови торгівлі передбачають боротьбу за ринки збуту, за нові технології, за стандартизацію. Тепер вітчизняній економіці для підтримки

конкурентоспроможності аграрного ринку необхідно працювати над реалізацією ряду заходів:

- стандартизацією та сертифікацією аграрного сектора, що мають великий конкурентоспроможний потенціал на міжнародній арені. Наприклад, бджільництво, де Україна вже вийшла на 4-те місце в світі по валовому виробництву меду, але за відсутністю належної стандартизації та сертифікації мусить вагому частину меду продавати не як товар, а як сировину; а також гармонізувати вітчизняні стандарти на сільськогосподарську продукцію інших підгалузей аграрного сектора згідно стандартів ЄС;
- створення та розвиток інфраструктури аграрного ринку;
- створення та розвиток дорадчих центрів в аграрному секторі;
- сприяння розвиткові нових форм господарювання таким як фермерство, приватне селянське господарювання, а також посиленню сільськогосподарської кооперації;
- налагодження співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції та дослідними установами.

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектору України.

Література:

1. І.М. Титарчук. Державна підтримка сільського господарства в умовах трансформації економіки АПК: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02. Нац. аграр. ун-т. – К., 2006. – 20 с.
2. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред.. В.Д. Базилевича. – 7-ме вид., стер. – К.: Знання – Прес, 2008. – 719 с.
3. В.М. Бабко. Завдання держави щодо розвитку сільського господарства як мультифункціональної галузі // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2009 –№ 2-05/3.
4. Галушко В.П., Діброва А.Д., Діброва Л.В. Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні // Економіка АПК. – 2006. – №3. – С. 3–8.
5. Перехідна економіка: Підручник / В.М. Геєць, Є.Г. Панченко, Е.М. Лібанова та ін.; За ред.. В.М. Гейця. – К.: Вища шк.., 2003. – 591 с.: іл.
6. Кулинич П. Державна реєстрація прав на земельну нерухомість та земельний кадастр: поняття, співвідношення та правові засади.//Юридичний журнал. – 2005. – №11(41). – С.35-39.
7. Александрюк Аліна Підвищення конкурентоспроможності АПК. http://conf-cv.at.ua/forum/27-52-1
8. О. І. Стемпківська. СОТ та аграрний сектор// Конф. «Вступ Україні до міжнародної організації торгівлі. Законодавчі зміни. Галузеві стратегії». http://dfiles.dedal.ua/Konf_po_vstypleniy_VTO/stemkivska.doc